

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Antik Çağ'da Bir Sağlık Turizm Merkezi: Klaudiopolis (Bolu) Örneği

Güzin BİLİR¹

Öz

Çalışmanın amacı Bolu'nun Antik Çağ'daki termal turizm potansiyelinin, arkeolojik ve epigrafik verilerle değerlendirilmesi ve olası antik lokasyona ilişkin bir çerçeve belirlemektir. Çalışmada öncelikle Antik Çağ'da bir tedavi yöntemi olarak termal suyun kullanımından bahsedilmiştir. Bu bağlamda Bithynion - Klaudiopolis antik kentinin kaplıca potansiyeli belirlenmeye çalışılmıştır. Var olan kaplıca potansiyeliyle birlikte kentin Antik Çağ'daki sağlık turizm potansiyeli de sorgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klaudiopolis, Sağlık, Bithynia, Su

A Health Tourism Center in Antiquity: The Example of Claudopolis (Bolu)

Abstract

The aim of the study is to evaluate the thermal tourism potential of Bolu in Antiquity with archaeological and epigraphic data and to determine a framework for the possible ancient location. In the study, firstly, the use of thermal water as a treatment method in Antiquity is mentioned. In this context, the spa potential of the ancient city of Bithynion -Claudiopolis was tried to be determined. Along with the existing spa potential, the health tourism potential of the city in the Ancient Age was also questioned.

Keywords: Claudopolis, Health, Bithynia, Water

Antik Çağ'dan beri insanların tedavi amaçlı seyahat ettikleri ve gittikleri yerlerde rahatsızlıklarına çare aradıkları bilinmektedir (Kozak, 2015, s. 31). Sağlık turizmine işaret eden bu ve benzeri faaliyetlere ilişkin veriler, çeşitli arkeolojik kontekstlerde ele geçmektedir. Bu bağlamda Bolu Arkeoloji Müzesinde sergilenmekte olan epigrafik ve arkeolojik buluntularla birlikte İmparator Traianus Dönemi'nde Bithynia eyaletinde vali olarak görev yapan Plinius arasındaki mektuplardan yola çıkılarak Antik Çağ'da

---

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı, ORCID NO: 0000-0002-8061-2386, gbilir81@gmail.com

Makale Geliş Tarihi: 13 Mayıs 2022, **Kabul Tarihi:** 16 Haziran 2022

Bolu'nun sağlık turizmindeki yeri sorgulanmıştır. Helenistik Dönem'de Bithynia Bölgesi'nin önemli kentlerinden Bithynion, Nikomedia'dan başlayıp Paphlagonia üzerinden Pontus'a giden yolun üzerine kurulmuştur (Görsel 1).

Kent, MÖ 74 yılından itibaren Anadolu'daki Roma egemenliğiyle birlikte Klaudiopolis adı ile varlığına devam etmiştir (Wilcken, 1897, s. 542; Becker, 1986, s. 2). Geç Antik Çağ'da Honorias eyaletine başkentlik yapmış önemli kentlerden biri olan Klaudiopolis, Nikomedia ve Krateia gibi kentlerin de içinde bulunduğu yetmiş askeri üsten biridir. Bulduğu coğrafya bakımından oldukça verimli ovalara ve su kaynaklarına sahip olan Klaudiopolis kentinden Strabon (2012), kentin kurulduğu tepenin önünde uzanan, Salona (Bolu) Ovası'nın hayvanlar için çok elverişli bir otlak olduğundan bahseder (XII, IV, 7). Plinius (2017) ise kentin İç Bithynia'da bulunduğunu ifade eder (XLIII, 148). Şehrin ilk kuruluş alanları olan Hisar Tepe, Karga Tepe, Fırka Tepe'nin etrafı Köroğlu ve Bolu Dağları ile çevrelenmiştir (Görsel 2). Dağların eteklerindeki Bolu Ovası'nın su kaynağı, Büyüksu Nehri'dir. Şehrin güneyinde bulunan jeolojik kırık fay hattının oluşturduğu termal kaynaklarından dolayı çağlar boyunca şehir, ünlü kaplıcalara sahip olmuştur.

Görsel 1. Bithynia Bölgesi (Kiepert 1903, tab.V)

Antik Çağ'da Su ile Tedavi

Çağlar boyunca insanlar, su kaynaklarından temizlik, arınma, rehabilite ve tedavi amaçlı çeşitli şekillerde faydalanmışlardır. Suyun kutsallık kazanarak insanoğlunun yaşamına girmesi retrospektif açıdan ele alındığında tarih öncesi çağlara kadar gidilebilir (Şahin, 2017, s. 37; Mutlu ve Türkmen, 2020, s. 634).

Şifa için sudan kas, iskelet, romatizmal hastalıklar olmak üzere çoğu rahatsızlığın

tedavisinde faydalanılmıştır. Ön Asya uygarlıklarından beri suya hem dini açıdan hem de tedavi yöntemi olarak önem verilmiştir. Suyun, hastalıkları temizleyen önemli bir madde olduğu kabul edilmiş, böylece inançlar doğrultusunda kutsallık kazandırılmıştır. Örneğin, Mezopotamya inancına göre su tanrısı Ea'nın, suyun en dibinde, kaynağında olduğuna ve böylece şifa dağıttığına inanılmıştır. Yine Asur tabletlerindeki bir metinde hastanın su ile tedavi önerisi yazmaktadır² (Thompson, 1930, s. 1).

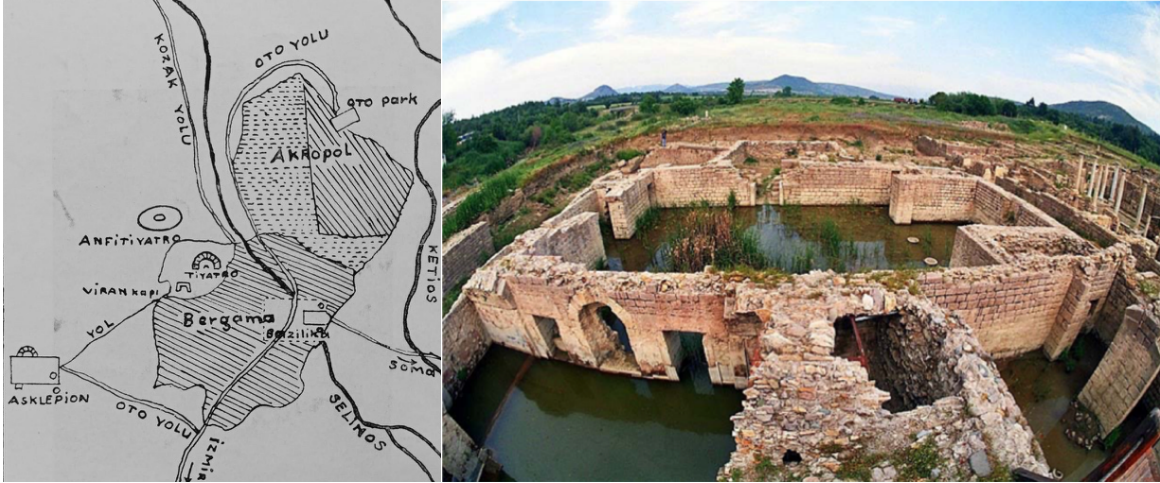
Yunan felsefesinde ise her şeyin başlangıcında su olduğunu söyleyen Thales yaşam ile su arasındaki inanılmaz bağı vurgulamıştır (Mithen, 2017, s. 116). Asklepiades, suyun hastaları tedavi etmedeki başarısını anlamış ve düzenli olarak banyo yapmayı tavsiye etmiştir (Mutlu ve Türkmen, 2020, s. 632). Galenos (2018) ise suyu ağrının giderilmesi için bir tedavi yöntemi olarak kullandığını aktarmaktadır (s. 167).

Görsel 2. Hisar Tepe, Karga Tepe ve Fırka Tepe'nin uydu görüntüsü

Roma Dönemi yazılı metinlerinde sıcak veya soğuk su kaynaklarının sağlık amaçlı kullanılması hakkında bilgiler bulunmaktadır. Suetonius'un (2019) verdiği bilgiye göre, Augustus'un doktoru olan Antonius, yazdığı soğuk su reçetesi ile İmparator'un karaciğerini iyileştirmiştir (s. 81.1). Yine tarihçi Strabon (1857) da soğuk su kaynaklarının, çeşitli hastalıklara iyi geldiğini anlatmaktadır (V.III.1, 11). Tıbbi yazar olan Celsus (1971) da Strabon ile benzer ifadeler söylemiştir (I.1.2). Plinius (2017) ise daha belirgin bir ifade kullanarak soğuk su kaynaklarının böbrek taşlarına iyi geldiğini ifade etmiştir (31.5-6). Ayrıca Plinius (2017) deniz suyunun faydalarından, alüminyumlu, alkalın ve sülfürlü suların hangi hastalıklara iyi geldiğine dair detaylı bilgiler de vermiştir (I. 31. 32; I. 31. 8) (Jackson, 1990, ss. 1-13). Caelius Aurelianus (1950), sıcak ve soğuk su kaynaklarının birlikte eklem iltihabının tedavisinde kullanılabileceğinden söz etmektedir (V.II.40.). İnsanlar; mağara, kayaaltı sığınakları ve geçici barınaklarda sürdürmüş oldukları yaşam modelini terk edip yerleşik yaşam biçimine geçtikleri süreçte, lokasyon seçimi yaparken savunma ve korunma dürtüsü yanında, temel

² "...eğer bir adam yanağından darbe alırsa, Marduk Tapınağı yakınındaki kaynak suyunun içerisinde anırsın."

gereksinimlerinden birisi olan su ihtiyacını karşılamak için nehirlere ve tatlı su

Görsel 3. Bergama/Asklepion (Bayatlı, 1945)

Görsel 4. Alliano Roma Ilıcası (Aray, Ataç ve Uçar, 2011)

kaynaklarına yakın olan yerler tercih etmişlerdir. Zamanla suyun şifa gücünü keşfeden insanoğlu, sudan alacağı şifaya daha kolay ulaşabilmek için birtakım yapılara gereksinim duymuştur. Bu sebepten antik termal su kaynaklarının olduğu alanlara hamamlar, ılıcalar gibi mimari yapılar yapmışlardır. Böylece daha konforlu bir ortamda tedavi amaçlı sudan faydalanmışlardır.

Anadolu'nun Antik Çağ ılıcaları ve buralarda görev yapan tıp bilginlerinin, deniz aşırı üne kavuşmuş olması, Klasik Dönemlerden beri Anadolu'nun sağlık turizminin merkezi olduğunu göstermektedir. Bunun en güzel örneklerinden biri olan Bergama Asklepeion'u, Eski Çağ'da Epidaurus ve Kos'taki örneklere eş değer önemde bir tedavi merkezidir. Sağlık tanrısı Asklepios adına MÖ 4. yüzyılın ortalarında, kentin oldukça dışında Geyikli Dağı'nın yamaçlarında, kuytu bir vadi içerisinde, şifa verdiği inanan su kaynaklarının bulunduğu düzlükte kurulmuştur (Bayatlı, 1954, s.13) (Görsel 3).

Bergama'da ikinci sağlık merkezi sayılabilecek diğer örnek ise Alliano'deki Roma Ilıcası'dır (Görsel 4) (Yaraş, 2006). Ek olarak Bursa'nın Orhaneli Sadağı kanyonunda yer alan Roma Ilıcası da örnek teşkil eder (Şahin, 2017). Ayrıca Yalova Kaplıcaları (bkz. Atasoy, 2019) ve Denizli kentindeki Hierapolis Kaplıcası ise bugün hala antik yapı kalıntılarıyla birlikte kullanımına devam edilen yaklaşık 2000 yıllık antik bir kaplıca olma özelliğine sahiptir.

Antik Çağ'da Bolu-Klaudiopolis Sağlık Turizmi

Çalışmamıza konu olan Bolu-Klaudiopolis kentinin bugün olduğu gibi Antik Çağ'da da önemli bir sağlık merkezi olduğunu ve böylece kentin sağlık turizm potansiyelinin yüksek olduğunu arkeolojik verilerden yola çıkarak anlayabilmek mümkündür. Örneğin kentin sıcak su kaplıcaları, İmparator Traianus Dönemi'nde Bithynia eyaletine vali olarak gönderilen Plinius ile İmparator'un mektuplarına konu olmuştur. Mektupta, Klaudiopolislilerin kentin güneyinde yer alan Olympus Bithynicus (Ala Dağ) eteğindeki sıcak su kaynağına inşa etmek istedikleri hamam yapısının imar

faaliyetine ilişkin sorunlardan bahsedilir. Plinius'un (2018) İmparator'a yazdığı mektuptan da anlaşılacağı üzere, kentün güneyinde bulunan termal su potansiyelinden faydalanılabilmesi amacıyla bir hamam yapısı inşa edilmek istenmektedir (39). Epigrafik kayıtlardan da kentün kaplıcalarına ilişkin birtakım verilere ulaşmak mümkündür. Becker-Bertau (1986) tarafından yayımlanan Klaudiupolis kent korpusunda bulunan ve bugün Bolu Müzesinin bahçesinde sergilenen mezar steli üzerinde, kaplıcalarla ilgili bir yazıt yer almaktadır. Yazıtta şu ifadeler yer almaktadır (Görsel 5),

Ey yolcu, Chrysopolis'im ben, Nikaia ilinin bir yurttaşı gördüğün; nice tiyatrolarda sevinç katmışken bir zamanlar, eşim Longinus'u yad elde terk edip gittim; geldiğim kaplıcalarda çünkü, aniden ölüverdim; tek başına gömdü beni Julianus, dindarlık gereği, Longinus ise eşi Chrysopolis'in anısına 48 yıl görkemlice yaşadı. Sağlıcalıkla. (s. 39)

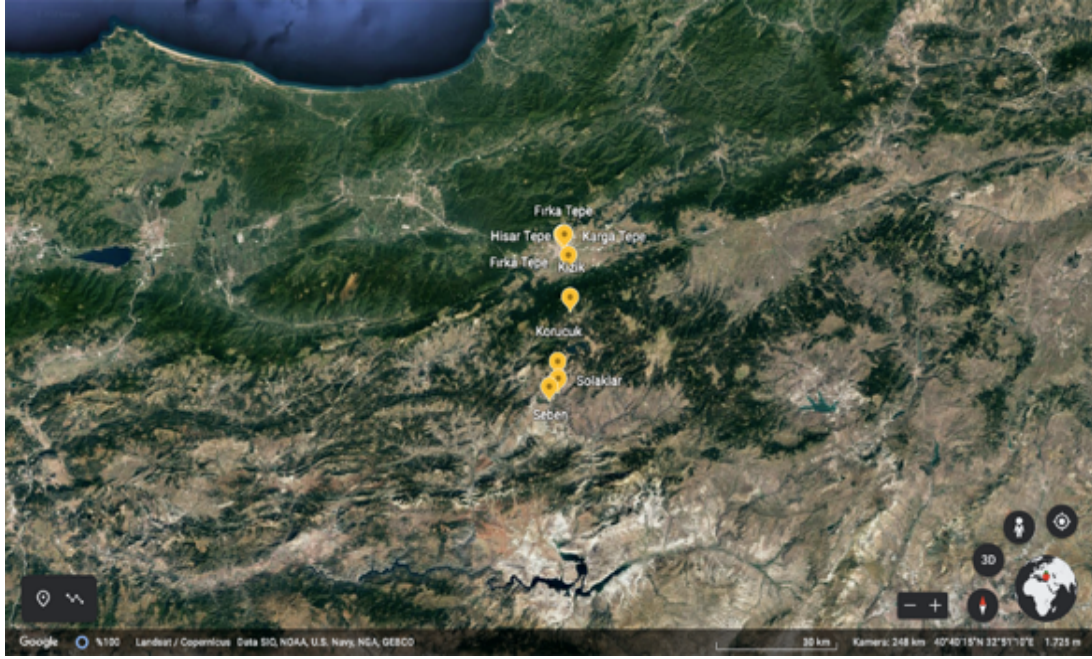
Yazıttan da anlaşılacağı üzere, Bolu Kaplıcaları şifa bulmak için ziyaret edilen bir yer özelliğindedir.

Yazılı belgelerin yanı sıra Bolu Arkeoloji Müzesinde sergilenen Hygieia, Asklepios ve Telesphoros heykelcik grubu da su kültü ile ilişkilendirilen dikkat çekici bulgulardır (Görsel 6) (Sezer, 2014). Ele geçtikleri lokasyona ilişkin kesin veri olmamakla birlikte yer altından çıkan ve şifalı kabul edilen su kaynakları üzerine binalar inşa edildiği ve bu yapıların çoğunlukla sağlık tanrısı Asklepios ile ilişkilendirildiği bilinmektedir. Büyük ihtimalle mektupta sözü edilen yapının, şehrin güney aksında uzanan Karacasu, Kızık Mevki, Korucuk ve Seben yerleşimlerinin konumlandığı Büyüksu vadi yatağı civarında olması muhtemeldir (Görsel 7).

Görsel 5. Chrysopolis mezar anıtı (Yazar)

Görsel 6. Hygieia, Asklepios ve Telesphoros heykelcik grubu (Sezer, 2014)

Görsel 7. Bolu şehrinin güney aksındaki Karacasu, Kızık Mevki, Korucuk ve Seben yerleşimlerinin uydu görüntüsü

Sonuç

Yukarıda sözü edilen arkeolojik ve epigrafik verilerden, Klaudiopolis kenti sakinlerinin kentin jeolojik yapısı sayesinde sahip olduğu zengin termal kaplıcalarının önemini farkında olduğunu anlamaktayız. Birinci ağız değerinde olan Traianus ve Plinius arasındaki mektupta bahsi geçen, kentin güneyindeki zengin termal su kaynaklarının olduğu Büyüksu vadi yatağına yapılmak istenen büyük hamamın, sadece temizlik amaçlı değil aynı zamanda termal tedavi amaçlı kullanımının da söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Yazıtta geçen, kentin güneyindeki dağın eteklerinde sıcak su banyoları ifadesinden yola çıkarak, kentin güneyinde bulunan Ala Dağ eteklerindeki sıcak su banyolarını, fay kırıkları sonucu oluşan termal kaplıcalar olarak yorumlamak mümkündür.

Aynı zamanda Asklepios heykelcik grubunun da aynı mevkiden çıkmış olması, “Burada bir Asklepios Sağlık Merkezi mi vardı?” sorusunu akıllara getirmektedir. Ünlü mimar Vitruvius *Mimarlık Üzerine On Kitap* adlı eserinde Asklepionların temiz yörelerde ve kaynak sularının yakınlarında yapılması gerektiğini yazmıştır. Ayrıca Vitruvius (1990) kitabında çok sayıda hastayı şifalı güçleriyle iyileştirdiği varsayılan sağlık tanrısı Asklepeion’a ufak tapınaklar yapıldığını ve bu tapınakların uygun kaynak suları bulunan sağlıklı yöreler arasından seçildiğinde, iyileşmenin daha çabuk olacağını belirtmiştir (II-7).

Klaudiopolis antik kentinin su ve sağlık ile ilişkilendirilmesini sağlayan en önemli kanıtlarından biri Chrysopolis mezar steli üzerinde bulunan yazıttır. Chrysopolis İznik'ten kalkarak bir hastalığının tedavisi için Klaudiopolis kaplıcalarına gelmiştir. Bu ifade,

Görsel 8. Chrysolis'in seyahati (Şahin, 2019)

kentin Antik Çağ sağlık turizminde önemli bir merkez olduğunu gösterir. Kentin Antik Çağ'da sahip olduğu bu özellik, günümüzde de Karacasu gibi termal kaplıcalar ile varlığını sürdürmektedir.

Modern anlamda sağlık turizmine ilişkin yapılan tanımlamaya bakıldığında kişinin sağlığına kavuşmak için ikamet ettiği yerden başka bir yere tedavi olmak amacıyla gitmesidir (Tontuş, 2019, s. 2). Tedavi amaçlı gelen kişinin de sağlık turisti olarak tanımlandığı dikkate alınır, Klaudiopolis'in bir sağlık turizm merkezi ve Chrysolis'in bir sağlık turisti olduğu, ek olarak konuya ilişkin arkeolojik ve epigrafik bulguların tamamının bu kapsamda değerlendirilebileceği mümkün görünmektedir (Görsel 8).

Kaynakça³

- Aray, N., Ataç, A. ve Uçar, M. (2011). Sular altında kalan sağlık merkezi: Allianoi. *Lokman hekim journal*, 1(2), 16-20.
- Atasoy, S. (2019). Tarihi ve çevresiyle Yalova termal kaplıcaları. Ç. Bozkurt (Ed), *Roma ve Bizans devirlerinde Yalova termal içinde* (34-61). Saner Basım.
- Bayatlı, O. (1954). *Bergama tarihinde Asklepiyon*. Anıl Matbaası Yayıncılık.
- Becker-Bertau, F. (1986). Die inschriften von Klaudiu polis. *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 31, R. Habelt (Ed), Druckt und Bindearbeit.
- Caelius Aurelianus (1950). *On acute diseases and on chronic diseases*. (I. E. Drabkin Çev.). Chicago.
- Celsus (1971). *Celsus de Medicina*. (W. G. Spencer Çev.). Cambridge.
- Galenos (2018). *Tıp sanatının anayasası Glaukon'a tedavi yöntemi*. (N. Nirvan Çev.).

³ Antik kaynaklar, APA7 kuralları çerçevesinde editör talebine göre düzenlenmiştir.

Pinhan Yayınları.

- Jackson, R. (1990). Waters and spas in the classical world. *Medical History*, 10,
- Kiepert, H. (1903). *Bithynia Asia ceterior*. Geographische Verlagshandlung. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Heinrich_Kiepert._Asia_ceterior.Bithynia.jpg
- Kozak, N. (2015). *Genel turizm, ilkeler, kavramlar*. Detay Yayıncılık.
- Mithen, S. (2017). *Susuzluk*. (E. Kılıç Çev.). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Mutlu G. ve Türkmen M. B. (2020). Antik çağ kas iskelet sistemi hastalıklarında kaynak sularının kullanımı ve günümüz balneoterapi uygulamalarına yansıyan izleri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 35(2), 631-654.
- Plinius (2018). *Genç Plinius'un mektupları, Epitulae (I-IV)*. (L. Keskin Çev.). Doğubatı Yayıncılık.
- Plinius (2017). *Doğa tarihi*, (İ. Pastırmacı Çev.). Say Yayınları.
- Sezer S. (2014). Bolu Müzesi'nden bir grup heykeltıraşlık eser. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7, 404-424.
- Strabon (1857). *The geography of Strabo, Vol III*. (H. C. Hamilton Çev.). London.
- Strabon (2012). *Geographika (XII-XIII-XIV) Antik Anadolu coğrafyası*. (A. Pekman Çev.). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Suetanius (2019). *Lives of the Caesars*. (C. Edwards. Çev.). Oxford world's Classics.
- Şahin, M. (2017). Antik dönem ve kaplıcalar: antik çağda Bursa'da termal su kaynakları ve antik Bursa'nın kurulma nedenleri üzerine yeni düşünceler. Ç. İrgil, Ç. Tor, D. Dalkılıç ve C. Başaran (Ed.), *Sağlık tarihi*, Cilt: I, (33-42). Hermes Matbaacılık.
- Şahin, G. (2019). Bir Anadolu eyaleti olarak Honorias. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 27, 11-42.
- Thompson, C. (1930). Assyrian prescription for treating bruises or swelling. *The American Journal of Semitic Languages and Literatures*, Vol. XLVII (P.1): 1-2.
- Tontuş, Ö. (2019). *Tüm yönleriyle sağlık turizmi*. Atatürk Yayıncılık.
- Wilcken, U. (1897). Bithys. *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft (RE)*, III/1, 542-543.
- Vitruvius (1990). *Mimarlık üzerine on kitap*. (S. Güven Çev.). Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.
- Yaraş, A. (2006). Alliano ve geleceği. *Planlama TMMOB Şehir Plancıları Odası*, 3, 157-161.